

Ciemne chmury nad krainą kontrastów.

II Rzeczpospolita w latach trzydziestych.

Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i uczniów szkół średnich

W połowie lat dwudziestych XX wieku mogło się wydawać, że odrodzona Polska ma już za sobą największe niebezpieczeństwa i zaczyna krzepnąć. Tymczasem z całą mocą dały o sobie znać poważne problemy gospodarcze, społeczne i polityczne, które złożyły się na genezę zbrojnego zamachu stanu dokonanego w maju 1926 roku przez Józefa Piłsudskiego. Kolejne 13 lat upłynęło obywatelom II Rzeczypospolitej pod rządami sanacji. Bilans tego okresu pełen jest sprzeczności. Autorytarnym praktykom sprawowania władzy towarzyszył znaczący rozwój gospodarki, budownictwa, kultury, poprawa warunków życia przynajmniej części społeczeństwa. Ci, którym dane było odczuć wzrost zamożności, korzystali z bogatej oferty rozrywek i atrakcji kultury masowej. Zmieniało się oblicze państwa, co władze sanacyjne starały się podkreślać, zaprzęgając do rydwanu propagandy najnowszą ze sztuk – kino. Wraz z upływem lat zaczęto jednak zdawać sobie sprawę, że rozwój wydarzeń politycznych w Europie nie zwiastuje niczego dobrego i należy przygotować się do obrony przed zewnętrznym zagrożeniem. Gorączkowe działania, które zostały podjęte, okazały się zbyt późne i niewystarczające. Przygotowany przez nas pakiet zawiera propozycje materiałów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, które mogą być wykorzystane przez nauczycieli w pracy dydaktycznej z uczniami – zarówno podczas tradycyjnych zajęć w klasie, jak i przy okazji prowadzenia lekcji on-line. Do sięgnięcia do rekomendowanych tekstów zachęcamy uczniów. Artykuły naszych autorów pozwalają na interesujące powtórzenie materiału oraz poszerzenie wiedzy wykraczającej poza podstawę programową. Staraliśmy się zwrócić uwagę na rolę, jaką w nauczaniu i uczeniu się historii mogą (i powinny!) odgrywać źródła, zwłaszcza materialne, ikonograficzne, a także i te należące do działu „dokumentacja mechaniczna” – filmy i nagrania dźwiękowe. Podstawę niniejszego pakietu stanowią eksponaty z polskich placówek muzealnych. Zajmująco opisane przez specjalistów, mogą inspirować do samodzielnych poszukiwań – nie tylko w muzeach, ale i wśród rodzinnych pamiątek. Każdy przedmiot, każda fotografia niesie ze sobą opowieść przybliżającą rzeczywistość znaną z podręcznika i lekcji historii. Pakiet składa się z pięciu części i przykładowych ćwiczeń powtórzeniowych. Część I zawiera propozycję tekstów dotyczących wybranych problemów społecznych i politycznych czasów sanacji. Rekomendowane artykuły zestawiliśmy tak, by przybliżyć okoliczności przewrotu majowego i ukazać niektóre aspekty rządów Józefa Piłsudskiego. W części II zebraliśmy materiały ilustrujące atmosferę życia sfer uprzywilejowanych mogących pozwolić sobie na korzystanie z uroków lat trzydziestych – atrakcyjnych wakacji, balów, bywania w modnych lokalach. Część III prezentuje teksty składające się na panoramę dokonań związanych z rozwojem II Rzeczypospolitej, Nasi autorzy przygotowali artykuły dotyczące komunikacji, architektury, łączności, osiągnięć nauki, świadczących o postępującej w latach trzydziestych imponującej modernizacji. Wielki walor ma część IV pakietu, w której przedstawiamy wybór szkiców opowiadających o wybranych dziełach międzywojennej kinematografii. Wysoki poziom rodzimych produkcji oraz rozległość podejmowanej przez filmowców tematyki dowodzą, jak wielkie znaczenie miało przedwojenne kino. W części V znalazły się artykuły mówiące o przemyśle obronnym i jego produktach oraz o narastającej atmosferze zagrożenia, zwiastującej nadchodzącą wojnę. Pakiet zamyka zestaw ćwiczeń służących sprawdzeniu, powtórzeniu i usystematyzowaniu wiedzy z okresu międzywojennego. Proponowany przez nas wybór nie wyczerpuje długiej listy materiałów opublikowanych na portalu

HISTORIA: POSZUKAJ w zakładkach **WIEDZA** oraz **ŚCIEŻKI HISTORII**. Pragniemy zwrócić uwagę Państwa także na zakładkę **HISTORIONAUCI**, w której zamieściliśmy prace uczniów – uczestników ogólnopolskiego programu edukacyjnego organizowanego na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Mogą one służyć uzupełnieniu wiedzy szkolnej, ale przede wszystkim stanowić inspirację do podejmowania z uczniami interesujących projektów badawczych. Przewodnik po tematyce dwudziestolecia międzywojennego stanowi wydana przez nas publikacja **Podjąć wyzwanie! II Rzeczpospolita na drodze do nowoczesności**. Wydawnictwo w PDF jest dostępne bezpłatnie na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** w zakładce **PUBLIKACJE**. Wersję papierową można otrzymać po przesłaniu wiadomości na adres: historiaposzukaj@nimosz.pl.

 OBLICZA SANACJI

Wbrew stereotypowemu obrazowi międzywojenna Polska nie była wyłącznie państwem nowoczesnych miast, brylujących na salonach elit, rozwijającego się przemysłu i kwitnącego życia parlamentarnego. Obok zjawisk pozytywnych wiele, zwłaszcza pod koniec lat dwudziestych i w latach trzydziestych, zaistniało faktów i zdarzeń, które czynią obraz II Rzeczypospolitej znacznie bardziej złożonym. Dziesiątki tysięcy ludzi dotkniętych skutkami kryzysów gospodarczych – powojennego i z początku lat trzydziestych – doświadczało bezrobocia i bezdomności. O tym, jak władze i organizacje dobroczynne starały się zaradzić powszechnemu brakowi mieszkań, opowiada Michał Zarychta w tekście **Żoliborz barakowy, czyli mroczne oblicze II Rzeczypospolitej**. Dzięki temu artykułowi możemy się dowiedzieć, że prestiżowa, nowoczesna dzielnica stolicy była miejscem ponurej egzystencji tysięcy ubogich. Los warstw upośledzonych pod względem ekonomicznym nie uszedł uwagi artystów, zwłaszcza o wyrażnie lewicowych sympatiach i nowatorskich zapatrywaniach na sztukę. Postać jednego z najwybitniejszych reprezentantów awangardy ukazuje Magdalena Łanuszka w szkicu **Nie tylko forma. Abstrakcyjna sztuka zaangażowana – „Bezrobotni” Władysława Strzemińskiego w Muzeum Sztuki w Łodzi**. Materiał dowodzi wrażliwości artysty, który w rewolucyjny sposób ujął dramatyczną kwestię społeczną i to w czasie, gdy bezrobotni bezkompromisowo, na ulicach domagali się poprawy swego położenia.

Nad rozwiązaniem wzbierających problemów społecznych rozmyślali także architekci uczestniczący w projektowaniu osiedli oferujących tanie, dostępne dla niezamożnych mieszkania. Choć idea ta okazała się mrzonką – najuboższych nie było stać nawet na relatywnie niedrogie lokale – to dowód zaangażowania i kreatywności projektantów stanowi koncept opisany przez Weronikę Szerle w artykule **Modernizm „od kuchni”. Kuchnia projektu Barbary i Stanisława Brukalskich**.

Długim cieniem na dziejach międzywojennej Polski położyły się zamach majowy i jego konsekwencje. Już w dwudziestoleciu wyrażano sprzeczne opinie o Józefie Piłsudskim. Po II wojnie światowej władze komunistyczne nie szczędziły twórcom niepodległości miażdżącej krytyki. Warto jednak spojrzeć na Marszałka także i przez okulary jego zdecydowanych wrogów. Może temu służyć opisana przez Ewę Olkuśnik interesująca produkcja filmowa z czasów schyłkowego PRL-u. Autorka w tekście **Paszkwił, pomnik czy zachęta do działania? Film „Zamach stanu” w reżyserii Ryszarda Filipskiego** analizuje intencje twórców filmu, który skądinąd przynosi nie tak znowu odległą od rzeczywistości, choć – co trzeba podkreślić – tendencyjną wizję pierwszych lat sanacji. Rzetelny za to, bez cienia wątpliwości, obraz mniej chwalebnych działań piłsudczyków znalazł się w szkicu Michała Zarychty, pod tytułem **Obóz w Berezie Kartuskiej, czyli czarna karta historii II RP**. Warto zwrócić uwagę uczniów, że więzienie bez wyroku sądowego przeciwników politycznych nigdy nie przynosi chluby rządzącym.

U schyłku życia Komendanta otaczano ogromnym, umiejętnie podtrzymywanym przez władze państwowe, kultem. Śmierć Marszałka pogrążyła znaczną część społeczeństwa w głębokiej żałobie. Monumentalne uroczystości pogrzebowe przypomina Ewa Olkuśnik w szkicu ***Bardzo długie pożegnanie. Pogrzeb Marszałka Piłsudskiego***. Pochówek na Wawelu nie tylko był wyrazem hołdu, ale miał też wzmocnić pozycję politycznych spadkobierców zmarłego.

SZALONE LATA TRZYDZIESTE

Charakteryzując międzywojenną Polskę, najchętniej wspomina się jej jasne strony. Stanowiły one tylko część, i to niedominującą, rzeczywistości. Zdecydowanie jednak należy i o nich pamiętać. Symbolem tych lat stały się huczne bale, rauty, przyjęcia, spotkania w najmodniejszych lokalach. Agnieszka Dąbrowska opisuje dwa miejsca wyjątkowo popularne wśród stołecznych elit. Szalone zabawy, tańce, prezentowanie szykownych kreacji odbywały się od 1931 roku przy ulicy Moniuszki 8, co Autorka barwnie przedstawia w tekście ***Kaktusy, ruchomy parkiet i śmietanka towarzyska. Słynny międzywojenny warszawski lokal rozrywkowy Adria***. Poeci, pisarze i artyści mieli za to przez całe dwudziestolecie swój punkt zborny przy Mazowieckiej 12, o czym Agnieszka Dąbrowska opowiada w szkicu ***Słodkie śledzie, pół czarnej i literacka „górką”. Warszawska kawiarnia Mała Ziemiańska***. O ile Adria i Mała Ziemiańska zapraszały gości na co dzień, o tyle wyjątkowym charakterem odznaczały się bale organizowane w karnawale. Ich różnorodność, obowiązujące zwyczaje i związane z nimi anegdoty przybliży Joanna Mruk w materiale ***Śledź u medyków. Bale karnawałowe w przedwojennej Warszawie***. Bale, dancingi i życie kawiarniane sprzyjały imponującemu rozwojowi muzyki popularnej. Karolina Szurek opisuje szereg znakomitych utworów reprezentujących kulturę muzyczną dwudziestolecia. Wśród nich znalazła się intrygująca piosenka, która stanowi temat artykułu ***Seksowny fokstrot – czy Eugeniusz Bodo był pierwszą „drag queen” w dziejach kina? Piosenka „Sex appeal” z filmu „Piętro wyżej”***.

Bywając w eleganckich miejscach, należało być odpowiednio ubranym i wyposażonym w wymagane przez etykietę dodatki. *Dress code* międzywojnia z erudycją charakteryzuje Joanna Mruk w artykule ***Przed południem nie nosi się biżuterii. Modowy savoir-vivre w latach trzydziestych XX wieku***, a Agnieszka Dąbrowska prezentuje wyszukaną kreację kobiecą w tekście ***Cekiny na tanecznym parkiecie. Międzywojenna suknia do tańca z Muzeum Warszawy***. Materiał zdobią intrygujące ilustracje ukazujące eksponaty z kolekcji muzealnej.

Zamożne kręgi społeczeństwa chętnie korzystały z możliwości spędzania wakacji w popularnych miejscowościach wypoczynkowych. Pobyt w kurorcie był oznaką prestiżu i elementem rozpowszechniającej się mody. Na te aspekty zwraca uwagę w artykule ***Wakacje nad Bałtykiem. Obraz „Plaża w Jastrzębiej Górze” Wojciecha Weissa z kolekcji Muzeum Narodowego w Gdańsku*** Anna Śliwa, która jako kanwę rozważań wykorzystała dzieło jednego z najpopularniejszych malarzy dwudziestolecia.

MODERNIZACJA – ARCHITEKTURA – KOMUNIKACJA

Po dokonaniu przewrotu majowego władze sanacyjne chciały wykazać, że prowadzona przez nie polityka przynosi pożądane, z dawna wyczekiwane przez społeczeństwo owoce, a kierowane przez odpowiednich ludzi państwo może się wreszcie pochwalić imponującymi osiągnięciami. Jedną z pierwszych okazji do zaprezentowania takiej wizji było spektakularne wydarzenie, które opisuje

Ewa Olkuśnik w artykule „**Zachęta do dalszych triumfów**”. **Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu w 1929 roku oczami dziennikarzy „Kuriera Poznańskiego**”. Sięgając do relacji prasowych, Autorka podkreśla, jaką rolę odgrywała popularna PeWuKa w propagandzie rządzących.

Sztandarowy projekt II Rzeczypospolitej, podjęty jeszcze u progu lat dwudziestych, ale sfinalizowany w kolejnej dekadzie, stanowiła budowa własnego portu morskiego pozwalającego na niezależnienie się od Wolnego Miasta Gdańska. W tym imponującym dziele kluczową rolę odegrały dwie postaci, które przypominają nasi autorzy. Anna Śliwa w artykule **Ojciec Gdyni. Tadeusz Wenda – budowniczy gdyńskiego portu** przedstawia zasłużonego inicjatora tego przedsięwzięcia, a Marek Olkuśnik szkic **Otworzę okno na świat! Eugeniusz Kwiatkowski i budowa portu w Gdyni** poświęca politykowi najczęściej kojarzonemu z aktywnością II Rzeczypospolitej nad Bałtykiem.

Gdynia stała się nie tylko punktem łączącym gospodarkę polską ze światem, ale także miastem pełnym znakomitych gmachów stanowiących wizytówkę architektury modernistycznej. Proponujemy zwrócenie uwagi na dwa z nich. Michalina Petelska charakteryzuje dumę Gdyni i ozdobę jej portu w artykule **Dworce łączące kontynenty. Dworzec Morski w Gdyni, siedziba Muzeum Emigracji**. Z kolei Weronika Szerle w tekście **Modernizm w paski – gdyńska łuszczarnia ryżu** zauważa, że nawet wznosząc budynki o czysto praktycznym przeznaczeniu, nie zaniedbywano dbałości o ich wyszukaną, choć powściągliwą, estetykę.

W całym dwudziestoleciu także i w mniej prestiżowych lokalizacjach sięgano do nowatorskich rozwiązań w zakresie architektury i urbanistyki. Kalisz, miasto straszliwie doświadczone w pierwszych dniach I wojny światowej, postanowiono odbudować w sposób planowy, przemyślany i jak najbardziej praktyczny. Owoce tego zamysłu przedstawia Anna Tabaka w materiale **Miasto w budowie. Odbudowa Kalisza w latach 1914–1939**.

Wielką wagę przykładano do architektury powstającej na Kresach Wschodnich. Gmachy użyteczności publicznej miały świadczyć o polskości tych terenów, a jednocześnie o prężności i sprawności młodego państwa. Wspaniałe osiągnięcia projektantów i budowniczych działających w odległych rejonach Polski „B” ukazuje Michał Zarychta. W artykule **Kresowy modernizm. Budownictwo dwudziestolecia międzywojennego na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej** zwraca uwagę na pragnienie akcentowania trendów nowatorskich. Natomiast w tekście **Kresowy styl narodowy. Budownictwo dwudziestolecia międzywojennego w województwach wschodnich II Rzeczypospolitej** opisuje, jakie znaczenie miało podkreślanie tradycji architektury narodowej we wznoszonych na wschodzie budynkach.

Międzywojenna Polska mogła poszczycić się znaczącymi osiągnięciami naukowymi, które znajdowały zastosowanie w intensywnie rozwijającym się przemyśle. Gałęzią najlepiej świadcząca o dokonującej się modernizacji stał się przemysł chemiczny. Czołowymi postaciami działającymi na styku nauki i gospodarki byli dwaj bohaterowie, znani głównie z zasług na polu wielkiej polityki, których przypomina Michał Zarychta. W szkicu poświęconym ostatniemu prezydentowi międzywojennej Polski, pod tytułem **Chemik Mościcki. O niepolitycznych zasługach prezydenta II Rzeczypospolitej**, zwraca uwagę na jego profesjonalne dokonania. W artykule **Chemia związków politycznych, czyli profesor Wojciech Świętosławski (1881–1968)** nieco szerzej przedstawia postać zasłużonego ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, a przede wszystkim naukowca i nauczyciela akademickiego.

Wybitnym osiągnięciem władz II Rzeczypospolitej było doprowadzenie do powstania w Warszawie Instytutu Radowego – placówki umożliwiającej leczenie nowotworów przy pomocy naświetlań radioaktywnym radem. Jak znaczący był wkład w utworzenie Instytutu, przypomniał Marek Olkuśnik w materiale pod tytułem **Drogocenny jeden gram. Założenie Instytutu Radowego w Warszawie**.

Symbolem modernizacji międzywojennej Polski był rozwój nowoczesnej komunikacji. Choć motoryzacja dopiero raczkowała, to jej twórcy dokładali wszelkich starań, by jak najskuteczniej spopularyzować samochód – środek lokomocji wzbudzający niemałe emocje... Ciekawe szczegóły dotyczące kampanii reklamowej marki biorącej w posiadanie polskie (wciąż nieliczne i niedoskonałe) drogi przedstawia Karolina Dzimira-Zarzycka w tekście ***Polski Fiat kontra polski koń? Plakat Wojciecha Kossaka z Muzeum Plakatu w Wilanowie, Oddziału Muzeum Narodowego w Warszawie***. Motoryzacja przyciągała uwagę nie tylko pasjonatów, potencjalnych użytkowników, ale i artystów. Popularne rajdy samochodowe, stanowiące prawdziwą atrakcję dla spragnionych wrażeń widzów, odbywały się nawet na drogach w sercu Tatr. Poświęcony temu obraz znanego malarza i tatarnika opisuje Katarzyna Kucharska-Hornung w szkicu ***Wiraż. „Auto na tle zimowego pejzażu” Rafała Malczewskiego z Muzeum Narodowego w Warszawie***.

Samochody do końca II Rzeczypospolitej pozostawały dobrem dostępnym jedynie dla prawdziwie zamożnych. Ogół społeczeństwa musiał zadowolić się transportem kolejowym. Władze traktowały kolej jako wizytówkę państwa i dbały zarówno o budowę nowoczesnego taboru, tworzenie odpowiedniej sieci połączeń, jak i o satysfakcjonujące warunki pracy dla zatrudnionych w Polskich Kolejach Państwowych. Różne aspekty rozwoju międzywojennego kolejnictwa charakteryzuje Michał Zarychta w artykułach ***Niepodległość na torach. Rozwój przemysłu kolejowego w II Rzeczypospolitej*** oraz ***Kolejarz to brzmi dumnie. Znaczenie polityczne i status społeczny kolejarzy w II Rzeczypospolitej***.

Dziś nieco zapomnianym, uważanym za osobliwe hobby amatorów historii, środkiem transportu są... balony. Na początku dwudziestolecia okazało się, że muszą ustąpić miejsca znacznie bardziej obiecującym samolotom, ale nadal organizowano balonowe zawody sportowe i wykorzystywano te „statki powietrzne” do badań naukowych. Wybitne osiągnięcia polskich baloniarzy w międzynarodowej rywalizacji opisuje w tekście ***Balonem po zwycięstwo. Polscy baloniarze w zawodach o Puchar Gordona Bennetta*** Michał Zarychta. Ewa Olkuśnik w artykule ***Halny rozwiewa kosmiczne marzenia. Jak balon „Gwiazda Polski” nie doleciał do stratosfery*** przypomina wydarzenie, które miało przynieść Polsce spektakularny rekord i sławę, ale niestety zakończyło się niepowodzeniem.

Trudno sobie wyobrazić państwo międzywojnia bez podbijającego świat wynalazku, którym było radio. Z początku stanowiło atrakcję dla nielicznych, z czasem zdobywało coraz szerszą publiczność. Izabela Kupietz wyjaśnia, jak skonstruowanie taniego, dostępnego powszechnie odbiornika poszerzyło krąg odbiorców audycji radiowych. Tekst ***Cała Polska słucha radia! Detefony ze zbiorów Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu*** przypomina proste i niedrogie aparaty, które można podziwiać dziś w kolekcji muzealnej.

JAK ZADBAĆ O WIZERUNEK PAŃSTWA, CZYLI FILM W II RZECZYPOSPOLITEJ?

Gdy nie istniała telewizja, a Internet nikomu nie przychodził nawet do głowy, podstawowym medium zapewniającym ogólnie dostępną rozrywkę było kino. Filmowcy polscy dobrze wyczuwali zarówno potrzeby propagandowe władz, jak i autentyczne oczekiwania widzów. Stąd pokaźna część produkcji filmowej służyła budowie pozytywnego wizerunku państwa, jego przeszłości, współczesnych dokonań i ukazywaniu piękna stron ojczyстых. Michał Pieńkowski, specjalista z Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego, przygotował dla naszego portalu serię nadzwyczaj interesujących tekstów poświęconych szczególnie ważnym dziełom kinematografii międzywojnia. Rekomendujemy sięgnięcie do kilku artykułów, których lektura pozwala dostrzec, jakie tematy były wówczas szczególnie nośne.

Filmowcy nadzwyczaj chętnie podejmowali zagadnienia tradycji narodowych, dawnych wojen i nieodległych w czasie walk o niepodległość. Znane wydarzenia i przedstawieni w atrakcyjny sposób bohaterowie przyciągali do kin tłumy publiczności, zwłaszcza jeśli temat wzbudzał emocje i mógł być doceniony także ze względu na wychowawczy charakter. Nic zatem dziwnego, że na srebrnym ekranie często gościły wątki religijne. I tak znany powszechnie epizod obrony klasztoru jasnogórskiego w czasie potopu szwedzkiego został ukazany w produkcji opisaną przez Michała Pieńkowskiego w tekście **Film Edwarda Puchalskiego „Przeor Kordecki – obrońca Częstochowy”**, a o nadprzyrodzonych właściwościach obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej opowiadał film scharakteryzowany w materiale **Cuda na wielkim ekranie. Film „Pod Twoją Obronę” Edwarda Puchalskiego.**

Już przed wojną receptą na sukces kasowy wydawało się nakręcenie filmu opartego na popularnym dziele literackim, najlepiej lekturze szkolnej. Wśród ekranizowanych utworów nie mogło zabraknąć naszej epopei narodowej, o czym Autor przypomina w szkicu **Superprodukcja z minionej epoki. „Pan Tadeusz” Ryszarda Ordyńskiego.**

Wielkie zainteresowanie budziła najnowsza historia, szczególnie zmagania o odzyskanie niepodległości. Patriotyczny wymiar opowieści w połączeniu z efektownymi zdjęciami i zaprezentowaniem najnowszej techniki mógł zapewnić autorom powodzenie. Nie zawsze jednak udawało się osiągnąć zadowalający efekt artystyczny, o czym przekonali się twórcy jednego z największych przedsięwzięć przedwojennej kinematografii, opisanego w materiale **Superprodukcja pod chmurami. Film Leonarda Buczkowskiego „Gwiazdzista eskadra”**. Michał Pieńkowski podkreśla, że nie możemy dziś zweryfikować krytycznych recenzji, bo wszystkie kopie tego obrazu zaginęły...

W latach trzydziestych filmowcy starali się budować przekonanie o sile militarnej państwa i sprawności jego potencjalnych obrońców. Ważne ze względów propagandowych, ale i atrakcyjne kinowo było podjęcie tematu obecności Polski nad Bałtykiem, co stało się kanwą przygotowanej z rozmachem produkcji opisaną w tekście **Morze w kinie. Film Leonarda Buczkowskiego „Rapsodia Bałtyku”**.

Na szczególnie wysokim poziomie stały filmy, które choć nie miały nadzwyczajnych ambicji państwowotwórczych i patriotycznych, właśnie ze względu na szczególny artyzm rozślały polskich filmowców. Piękne zdjęcia, świetne aktorstwo, nowatorskie ujęcie zagadnienia zapewniły powodzenie dziełu, które nasz Autor prezentuje w artykule **Wisła od kuchni. Film Aleksandra Forda i Jerzego Zarzyckiego „Ludzie Wisły”**. Za wyjątkowe filmy są uważane dwa obrazy ukazujące piękno ziem polskich, scharakteryzowane przez Michała Pieńkowskiego w artykułach **Śnieżne szaleństwo na srebrnym ekranie. Film Adama Krzeptowskiego „Wiosna narciarzy”** oraz **Prawie jak morze. Film „Morze Wileńskie” Jakuba Joniłowicza**. Pierwszy podejmował cieszący się nadzwyczajną popularnością temat sportów zimowych, które zostały sfilmowane w wyjątkowo piękny i atrakcyjny sposób. Drugi to ciekawy przykład krótkometrażowego filmu krajoznawczego zwracającego uwagę wspaniałymi zdjęciami.

SILNI – ZWARCI – GOTOWI?

Ambicją władz państwowych, zwłaszcza w drugiej połowie lat trzydziestych, było stworzenie przemysłu zbrojeniowego zdolnego do samodzielnego zaopatrzenia Wojska Polskiego w odpowiedni oręż. Zgodnie z duchem czasu za istotną dziedzinę obronności uważano lotnictwo, stąd produkcję lotniczą traktowano ze szczególną atencją. Obok maszyn przeznaczonych dla

wojska projektowano także samoloty cywilne, a zdobywane na obu polach doświadczenia przynosiły obopólne korzyści. Rozwój i dokonania rodzimej awiacji zarówno w sferze cywilnej, jak i wojskowej przypomina Michał Zarychta w tekstach **Polskie skrzydła z polskich fabryk. Przemysł lotniczy w II Rzeczypospolitej i RWD, czyli ludzie i samoloty w II Rzeczypospolitej**, Michał Mackiewicz zaś szczegółowo charakteryzuje jedną z najważniejszych maszyn bojowych pilotów myśliwców w artykule **Jedenastka z Krakowa. Unikatowy samolot myśliwski PZL P.11c ze zbiorów Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie**. Ten sam Autor, specjalista z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, obszernie opisuje dwa niewielkie rozmiarami, choć wybitne osiągnięcia polskich konstruktorów, które stały się wizytówkami polskiej armii i symbolami wojny obronnej 1939 roku. Znane z wielu zdjęć z kampanii wrześniowej, charakterystyczne nakrycie głowy polskich żołnierzy to temat tekstu **Hełm dostosowany kształtem „do typu słowiańskiej czaszki”. Wzór 31 – nowoczesny hełm dla Wojska Polskiego**. Legendarna broń osobista oficerów, służąca później żołnierzom konspiracji, została ukazana w materiale **Pistolet symbol – Vis wzór 35. Przedwojenne pistolety z radomskiej Fabryki Broni ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego**. Gdy przemysł obronny gorączkowo zwiększał produkcję wyposażenia dla sił zbrojnych, władze zadbały o ugruntowanie uczuć patriotycznych i poczucia jedności narodowej. Nie przypadkiem na krótko przed wojną, wiosną 1938 roku sfinalizowano starania o kanonizację jednego z najbardziej popularnych polskich duchownych i zorganizowano sprowadzenie jego szczątków do kraju, co stało się okazją do spektakularnych uroczystości kościelno-państwowych. Poświęcony tym wydarzeniom artykuł Michała Zarychty **Peregrynacja relikwii świętego Andrzeja Boboli z Połocka przez Moskwę, Odessę i Rzym do Polski** zdobiją interesujące fotografie pozwalające zorientować się, z jakim zaangażowaniem najwyższe władze państwowe włączyły się do ważnych dla Kościoła i ogółu wiernych obchodów.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

Podczas planowania lekcji i ćwiczeń proponujemy wykorzystanie artykułów znajdujących się w niniejszym pakiecie. Polecamy także wiele innych materiałów opublikowanych na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Przy opracowywaniu zagadnień związanych z odrodzoną Polską warto sięgnąć do naszej publikacji **Podjąć wyzwanie! II Rzeczpospolita na drodze do nowoczesności**. Obecnie, w czasie burzliwego rozwoju nowoczesnych technologii, szczególnego znaczenia nabiera umiejętność wyszukiwania i krytycznej oceny dostępnych wiadomości. Proponujemy zestaw ćwiczeń, które wymagają aktywnego, samodzielnego zdobywania wiedzy. Zasoby naszego portalu mogą tu okazać się bardzo pomocne. W przedstawianych ćwiczeniach zachęcamy nie tylko do pracy indywidualnej, lecz także do sięgnięcia po metodę projektu, której walorem jest konieczność współpracy w grupie rówieśniczej. Podział zadań, proces ich realizacji, kontrola kolejnych etapów może przebiegać on-line, tak jak to często odbywa się w życiu zawodowym. Oto propozycje ćwiczeń, które można przeprowadzić zarówno w klasie, jak i podczas nauczania zdalnego.

◆ Sąd nad Marszałkiem

Ćwiczenie zachęca do rzetelnej, krytycznej oceny postaci historycznej w oparciu o wiedzę szkolną i zdobytą podczas własnych poszukiwań. Kształtuje kompetencje w zakresie samodzielnego selekcji materiału i prowadzenia rzeczowej dyskusji z wykorzystaniem faktografii.

Nauczyciel precyzuje, jaki okres działalności Józefa Piłsudskiego będzie brany pod uwagę – czy tylko dwudziestolecie międzywojenne, czy także przedwojenna aktywność niepodległościowa. Uczniowie, na przykład w ramach pracy domowej, przypominają sobie wiadomości z lekcji historii dotyczące drogi życiowej i politycznej bohatera oraz samodzielnie zdobywają informacje w Internecie (polecamy szereg interesujących artykułów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, które można wyszukać na osi czasu). Umiejętność krytycznego myślenia wymaga refleksji nie tylko nad chwalebными czynami Piłsudskiego, ale też nad ciemniejszymi stronami jego polityki (okoliczności przewrotu majowego, represje wobec opozycji w czasach sanacji). Uczniowie powinni przygotować sobie notatki, aby w trakcie zajęć – podczas dyskusji moderowanej przez nauczyciela – sprawnie przedstawiać fakty i argumenty. Efekty i wnioski należy na bieżąco zapisywać na tablicy (podzielonej na trzy części: aspekty pozytywne, aspekty negatywne, konkluzje).

◆ Jak stworzyć kult bohatera, czyli Józef Piłsudski w sztuce

Ćwiczenie może być zadane jako indywidualna praca domowa lub projekt grupowy. Kształtuje kompetencje w zakresie łączenia wiedzy historycznej z wykorzystaniem szczególnego typu źródeł historycznych – dzieł artystycznych. Doskonali umiejętność wielopłaszczyznowego ujmowania historii. Zadanie polega na stworzeniu prezentacji, w której uczniowie przedstawią ciekawe dzieła sztuki z Józefem Piłsudskim w roli głównej (w przypadku braku możliwości wykorzystania grafiki z Internetu należy umieścić stosowny link). Istotą jest opracowanie przez ucznia odpowiedniego komentarza zawierającego krótką informację na temat artysty i jego wizji. Należy umieścić dzieło we właściwym kontekście historycznym (Co przedstawia? Dlaczego postać ujęta jest w taki sposób? Co znajduje się dookoła?) Szczególnie przydatne mogą okazać się liczne artykuły z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, gdyż oprócz bogatego materiału ikonograficznego zawierają wiadomości o artyście i jego pracy, a także ukazują historyczne czy polityczne tło. Najciekawsze prezentacje warto pokazać w klasie. Ćwiczenie może stanowić uzupełnienie dyskusji, której przeprowadzenie proponujemy w pierwszym zadaniu.

◆ Życie codzienne i niecodzienne (projekt)

Zadanie ma na celu zwrócenie uwagi na często pomijany, zwłaszcza w nauczaniu historii najnowszej, aspekt przeszłości, którym jest codzienność. Pozwala na uzupełnienie wiedzy o historii politycznej i gospodarczej przykładami podkreślającymi zróżnicowanie społeczeństwa II Rzeczypospolitej.

Zadaniem uczniów jest przygotowanie skryptu stanowiącego praktyczne kompendium wiedzy na temat warunków życia codziennego, dostępu do edukacji, ochrony zdrowia, korzystania z komunikacji, sposobów spędzania czasu wolnego i rozrywek różnych grup społecznych w dwudziestolecu międzywojennym. Polecamy wykonanie ćwiczenia metodą projektową. Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy. Każda grupa wybiera lidera – koordynatora. Oba zespoły realizują to samo zadanie (mogą rywalizować ze sobą). Uczniowie samodzielnie podejmują decyzje o tym, jakie zagadnienia powinny znaleźć się w skrypcie, sami solidarnie dzielą się obowiązkami. Efekt końcowy powinien być zwarty, przejrzysty, posiadać tytuł, kolejne rozdziały, spis treści. Następnie krótko prezentują (na przykład za pomocą PowerPoint) zawartość skryptu,

między innymi ilustracje (można skorzystać z zasobów domeny publicznej, zbiorów cyfrowych muzeów, Narodowego Archiwum Cyfrowego). Prezentacja powinna być atrakcyjna, zachęcać do sięgnięcia po skrypt. W ustalonym przez nauczyciela terminie obie grupy demonstrują swoje projekty. Walorem ćwiczenia jest konieczność sprawnej komunikacji i współpracy uczniów, a także kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania wiedzy. Jako pomoc polecamy materiały rekomendowane w częściach I, II i III niniejszego opracowania oraz inne artykuły opublikowane na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, a także publikację **Podjąć wyzwanie! II Rzeczpospolita na drodze do nowoczesności**, zawierającą wiele informacji o życiu codziennym i gospodarce okresu międzywojennego.

◆ Zostań specem od promocji, czyli jak się robi propagandę

Podobnie jak trzecie ćwiczenie, to zadanie także może zostać wykonane metodą projektową. Jego celem jest doskonalenie umiejętności samodzielnego gromadzenia i selekcionowania informacji oraz kreatywnego zastosowania różnego typu źródeł historycznych do przygotowania pracy prezentującej wybrane aspekty przeszłości.

Zadanie uczniów polega na opracowaniu kompleksowej kampanii promocyjnej państwa – II Rzeczypospolitej. Nauczyciel prosi uczniów, aby wykorzystując artykuły proponowane w częściach III, IV i V niniejszego pakietu, inne materiały z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** oraz publikację **Podjąć wyzwanie! II Rzeczpospolita na drodze do nowoczesności**, wcielili się w role pracowników profesjonalnej agencji reklamowej mającej stworzyć kampanię promocyjną państwa w prasie zagranicznej, na przykład w postaci przyciągającej uwagę wkładki do popularnych dzienników prasowych. Uczniowie powinni przygotować ciekawą graficznie prezentację ukazującą dorobek, rozwój, piękno, kulturę, sławne miejsca i świetne możliwości gospodarcze odrodzonego państwa. Uczniowie mogą działać w grupach lub indywidualnie. Nauczyciel ocenia poprawność i wszechstronność opracowanych projektów, a dodatkowo atrakcyjność opowieści towarzyszącej prezentacji.

◆ Gdzie dokonała się modernizacja?

Ćwiczenie doskonali umiejętności korzystania z mapy historycznej oraz kształtuje zdolność wielopłaszczyznowego ujęcia procesu historycznego. Jego celami są łączenie wiedzy na temat historii gospodarczej, społecznej i politycznej oraz sprawność w przedstawianiu związanych z nimi zjawisk na mapie. Do przeprowadzenia zadania potrzebna będzie mapa konturowa II Rzeczypospolitej. Uczniowie korzystając z wiedzy zdobytej na lekcji historii, podręcznika, atlasu historycznego, Internetu oraz z materiałów rekomendowanych w częściach III, IV i V naszego pakietu, nanoszą na mapkę miejscowości, w których w dwudziestoleciu międzywojennym dokonano istotnych inwestycji przemysłowych, komunikacyjnych, turystycznych. Mogą przy tym, na podstawie opracowań historycznych, zaznaczyć regiony o szczególnie wysokiej stopie bezrobocia czy charakteryzujące się wyjątkowo znaczną lub małą gęstością zaludnienia. Opracowanie graficzne mapy, ikony symbolizujące uwzględnione zjawiska, forma legendy do mapy będą zależą od inwencji uczniów. Prace można zaprezentować w klasie za pomocą PowerPoint lub przesłać nauczycielowi, który oceni wszechstronność i poprawność wykonanego zadania.

